

## JE LI NAM BUDUĆNOST – ZA LEĐIMA? (Razgovor vodio Davor Velnić)

**U** *Matici su izašle prve četiri knjige vaših Sabranih djela; vidite li sebe više kao romanopisca, pripovjedača, pisca radio-drama, pjesnika ili je putopis svakodnevicom uspomena (Protimbe) vaša najveća i najnovija ljubav?*

Znam samo da sebe ne želim uopće vidjeti kao pripovjedača. Pripovjedač je dedek duboka glasa, sa zemljanom lulom kraj komina, koji priča i priča i oteže, dok ja sjedim šutljivo uz radijator i dimim se iznutra, a i ne otežem previše pisaniju. Ali imate donekle pravo – ne da se ni taj belaj izbjeći: pričamo katkad kao babe na bunaru. A želio bih ponoviti ono kako je bilo nekad, kad sam znao biti sad ovo – sad ono, malo jedno – malo drugo; biti ono sa čime se u kojem trenutku bavim, ne znajući gdje ću se napokon skrasiti, u što se prometnuti, što postati, jer tako se može najpotpunije predati jednome poslu u jednome trenutku. Ako pišem i nesuvislo, i tada sam jednako stabilan, uvjeren u svoj korektivni pogon, pa makar o meni mislili da sam obični pripovjedač. Radni ritam odredio je, doduše, da su prve četiri knjige mojih *Sabranih* isključivo beletristika, pa bi se mogao steći dojam, da sam se izražavao samo kroz te beletrističke vrste. Ipak, to je tek polovica moje spisateljske prakse, jer od preostale četiri knjige samo je još prva s mojim mladenačkim beletrističkim pokušajima, a tri zadnje, najopsežnije zbirke su uglavnom publicistički, kritičarski, feljtonistički i slični svjetonazorski tekstovi, koji ne pretendiraju na neku literarnu vrijednost, već bi se, s mnogo naklonosti, mogli shvatiti kao dokumenti vremena i mišljenja, koje je uglavnom iza nas, i to bi ih onda,

nadam se, prilično otkupilo od trivijalnosti. Kroz to sam iskušao kako je to biti jako poučan, pripovjedački i pedagoški, docentski ustobočen, pa sam sebi katkad smiješan, kao da koreferiram na kakvom brucoškom seminaru. Ako sam, dakle, pisao što mi se učinilo pametnim, ili, hajde, ako mi se učinilo pametnim ono što sam katkada pisao, nije to bilo s namjerom da solim pamet, niti da oplemenim profesiju, kojoj možda, i ne pripadam tijelom i dušom, nego da bih, odrađujući svoj kruh, iskušao oštricu svoje sablje od krokanta i svoje duge cijevi od trstike.

*No, jedna zanimljivost: je li vam poznato da rane učinjene krokantom teško ili nikako zacjeljuju, a uvijek ostavlja dubok i nakazan ožiljak?*

Nisam to čuo, nisam se krokantom nabacivao, i čini mi se malo bizarnim i ishitrenim, ali da postoji slatko i hrustavo oružje i oruđe koje ranjava s teškim posljedicama, to znam iz iskustva. Samo bih rekao da je nakaznije to oružje, nego njegove posljedice.

*Ostaju, dakle, roman i esej: je li esej književnost ili se on ipak opasno približava komentatorskom novinarstvu, kolumni?*

Ako mislite na *Protimbe*, i neke njima srodne tekstove, oni nisu ni izdaleka moja ljubav i strast, prije bih rekao da su pomalo grobišta, ili zapravo donekle ipak – kompostište mojih ljubavi, zanosa, ideala i sličnih neizbježnih životnih *maganjanosti* (kako bi rekli naši zavičajci), koje spadaju u anamnezu, i kojima sam se, srećom, povremeno znao usprotiviti, pa i suprotstaviti, a prema kojima se danas odnosim kako je Tin Ujević zapjevao u svojoj pjesmi nepoetična naslova *Pojave starenja*: »Ni jedne misli ne dijelim bez protimbe«. Razumije se, roman je katkada i neka vrst metaforičkog eseja, i ne bih se od toga apriorno ograđivao, ali ne zato što bi on posuđivao od eseja, već što im se na trenutke prosedei dodiruju. Ali to vrijedi za sve žanrove.

*Kakva će književnost preživjeti, je li to esejizirani roman, pripovijetka...?*

Ništa što se naziva književnošću nije nalik književnosti – ako nije književnost. Pa i ogled jest književnost kada on to *jest*. I ne samo esej, nego i feljton, i kolumna, i ljubavno pismo i Bašćanska ploča. Nema opasnosti od sljubljanja ili stapanja s nečim raznorodnim ili manje vrijednim koje bi istisnulo jedno drugo. Ne bih spekulirao ni skolaštiki ni ležerno. U tim križanjima nema ničeg protuprirodnog. Bez obzira na rod i vrstu, tek pošto je napisan, tekst podliježe (dobronamjernom) razvrstavanju – ako je to uopće nužno. Tako je i sudbina romana više određena njim samim, nego modom ili teorijom književnosti. Sve tzv. tendencije, pravci, škole, metamorfoze, pokreti... samo su efemerna moda, i jedva išta preko toga. U prošlosti su istovremeno djelovali i tradicionalisti i nadrealisti, na primjer, pa su i jedni i drugi obilježili epohu. Karakteristike se pišu kad objekt postane zanimljivim, rekli bi pomoćnici komesara. Hoće li one biti šablonski isprazne, ili sadržajne, ovisi o kritičaru, a djelo čuči uglavnom izvan toga, gleda sa strane i podignutih obrva suče brk.

*Neugodno? To iščekivanje prvih kritika?*

Ja bih sebi bio najstroži kritičar, da me je pustiti s lanca samoljublja. Mogu reći, makar to zazvučilo i prepotentno, da kritiku, jednostavno, zaista ne iščekujem. Svaki me put nekako zateče, kao da to nije najnormalniji slijed: djelo > recepcija. Ali je uzimam ozbiljno ako nije konvencionalna. Ono što u kritici doživljam kao izravni pogodak, nikad više ne zaboravljam, no to sjećanje nazočno je samo u dokolici, kao bizarno i nedozrelo iskustvo. Kad štogod pišem, nije mi ništa od toga na kraj pameti. I čini mi se, kada bih čak i pokušao nešto od toga primijeniti, ne znam kako bih to učinio, jer i ono što je najlogičnije, najopravdanije, najtočnije, i uistinu razumno i prihvatljivo priviđa mi se u tom času isključivo kao nasilje, i važnije mi je doslovno koliko ima tinte u naliv-peru ili tonera u laserskom pisa-

ču, nego koliko ima suvislog i korisnog u analizama. To nije neko podcjenjivanje ili ignoriranje, niti samosvijest, ni umišljenost, već samo teleportiranje svijesti u neki prostor izvan teorijskih spekulacija. Odjednom mi se sve to ukaže posve stranim i neprimjenjivim na ono što radim. Ili, bolje reći: donekle primjenjivim samo na ono što sam već uradio. Kao da upravo radim nešto posve drugo, ili kao da to radi drugi čovjek, a rezultat toga rada tek će eventualno postati književnošću, pa se i kritika više ne bi smjela ponavljati. To također ne govori o ništavnosti kritike; ona je obično kompetentnija u spekulacijama o rezultatu – što je čitatelju i najpotrebnije – manje o procesu nastanka djela, a kad ona i govori o tom procesu, govori na osnovi već ostvarenog, ne o onome što jednome i drugome prethodi – o poticajima, pa ako i to pokuša definirati, naveliko griješi, jer o tome i sam pisac malo zna. Kritika je, nažalost, najčešće u zakašnjenju i – u »drugom filmu«. Na kraju svega, svijet kritike i svijet kreacije sijeku se kao usporednice – u beskonačnosti; kao trodimenzionalni hologram i plošni rakurs fotografije. Uostalom, sav je smisao i sva korist u toj usporednosti iz koje se sagledavaju, tumače i dopunjuju, kao dva pilota koji u usporednome letu promatraju jedan drugome rad kormila ili, ne znam, dio letjelice koji je drugome nevidljiv. Da nije tako, kritika bi postala beletristikom, a ne granom književnosti što se beletristikom nadahnjuje.

*Koliko vrijeme može pomoći autoru da se sabere i možda novim pogledom i drugom pameću sagleda svoj književni opus?*

Vrijeme, to znači distanca, dakako. Važno je samo da tu distancu uvažavaju čitatelji i arbitri. A ja ću reći: lako za mene, jer ja i tako moram u *Sabrana djela* utrpati sve što sam griješio. Ali mi, valaj, nije lako! Sabrao ja i sagledao ili ne – dođe mi na isto. Sagledavao sam i sagledao sebe i prije nego je odzvonilo za konačni obračun. Nije lako istovremeno sagledati i – potpisati, shvatiti i – prihvatiti, razumjeti i – dovesti u vezu s razumom, umjeti i – shvatiti nedovoljno

umijeće; nije lako iz sadašnjosti proživljavati prošlost. Na trenutke mi se pričinja kao da se u sve to umiješalo nekoliko ljudi, a za sve njih ja zalažem svoju dušu i ime. Najviše me izluđuje takozvana konstruktivna svrhovitost, optimistički pozitivizam pisca kojeg su, smiješno, nazivali i cinikom, pesimistom, defetistom..., a zapravo je bio naivac. Vidim da u sporednim stvarima nisam bio ni dosljedan, i onda za to krivim ono čemu dugujem zahvalnost – svoj odgoj i svoju pamet. Svoja sabrana djela, što sam ih, hvala vašem trudu i zalaganju i Matičinoj dobroj volji, dočeka još za života, danas bih sabio svakako u manje knjiga, ali bilo bi to kozmetičko samouljepšavanje, što živ čovjek ne smije činiti, a samo mrtvima to nije potrebno, jer ono što u njih nije vrijedno otkupljuje se kao znanstvena sirovina: »zanimljivo svjedočanstvo«, »dokument vremena«, »dopuna ličnosti«, »dijapazon interesa« i tako redom, kao što sam i za sebe pokušao izmoliti u Pristupu svojim feljtonima, priznajući se tako mrtvim piscem. Pa ipak, mogu se samo nadati da ću jednoga doglednog dana i ja »prijeći sav u zvijezde«, kao onaj A. B., mladić iz Drinovaca.

*Kakva je sudbina romana, samo dobar predložak za scenarij ili će veliki romani i dalje trasirati književnost kao što su to činili u posljednjih dvjesto godina?*

U današnjem svijetu sveprisutne kinematografije i televizije takva sudbina romana trenutno je posve izgledna. Kriterij filmičnosti postaje dominantan. Ali postojanje jednog ne mora isključivati drugo, može ga donekle potisnuti, a to se događalo kroz povijest i dosad. Pikarski roman bio je ideal svog vremena, recimo u Španjolskoj. Konačno i roman se mijenja.

*U čemu je tajna Mirisa, zlata i tamjana, izuzetne popularnosti kod čitatelja i književne kritike – to se često ne poklapa!*

Ako zanemarimo eventualne estetske kvalifikative, to je samo jedan od mnogih dokaza kako se umjetnost može uspješno propagirati, čak i bez posebnih napora. Ne

moraju uspjeti biti spektakularni, kao što nije ni ovdje slučaj, ali se umjetnost može izvući iz anonimnosti u kojoj danas uglavnom vegetira. Kritika, nagrade, uprizorenja, filmska transpozicija, a iznad svega angažiranost medija, mogu postići da neko djelo izazove i dosegne, barem kod potencijalno zainteresiranih posebno zanimanje. Tako se obavlja i ne samo formalna selekcija, nego i pravednije vrjednovanje, a tako se i kriteriji izoštravaju. Ali, svjedoci smo naopakih radnji. Promicanjem minornih, efemernih i lažnih »vrijednosti« čini se suprotno: kvari se ukus, krivo usmjeruje potražnja, njeguje ignorancija, podilazi malograđanskom duhu, koji je i bez toga prevladavajući, a sve zbog kratkovidnog i egoističnog podilaženja trenutnom... ma, eto... pričam ono što i vrapci...

### *Treba li književnosti estrada?*

Otkako su se pouđavale i obudovjele one ružičaste eterične čipkaste gospođice koje su pod suncobranom, rumeneći se u ekstazi, čitale i čitale te gutale svoje drage pjesnike s rupčićem na nosu – estrada, ili, da kažemo, promidžba, postaje gotovo neophodna; doduše više nakladniku nego samozatajnome piscu. Ne samo zato što čitatelji baš i ne znaju birati, nego i zato što ih množina naslova zbunjuje, što ih lažna fama dezorijentira i što jednostavno nisu o tome dovoljno obaviješteni.

### *Odnos književnosti i medija. Kao aktivan sudionik, jedan od najznačajnijih suvremenih književnika i svjedok vremena...*

Nemam dojam da sam ikad bio među značajnicima, čak ni kao svjedok!

Nekoć su na književni život, na djela i pisce više utjecale političke invektive nekog minornog funkcionara, nego književni časopisi. A te su anateme zdušno prenosili i opet mediji, tko bi drugi?! Nikada ne će biti drukčije. Nekoć su mediji ovisili o komitetima i njihovim podrepašima, danas o mrkim financijašima i nasmiješenim specijalnim savjetnicima ambasada i ministarstva. Komiteti su

funkcionirali po neumoljivim ideološkim načelima, karijernim računicama, kukavičlucima, uhljebljenjima, tupim glavama, zadrtošćima, zloćudnosti pojedinca... Financijaši se danas ravnaju prema stanju svojih bankovnih računa, burzovnim špekulacijama i zarobljuju mozgove kao i uvijek prizemnim egzistencijalnim negvama. Ali i to je samo vanjski privid, ono što želi biti uočeno. Između komiteta i novca preživjelo je ono primarno zlo: imperijalističke, osvajačke, podzemne službe i ljudi koji su im spremni služiti. U žalosnoj Hrvatskoj takve ne treba posebno tražiti, sami se nude i bezočno ubacuju u vitalne upravne, znanstvene, umjetničke ustanove te poput svojih nevidljivih nadlogodavaca i pokrovitelja osjećaju važnost i moć novca, a još više poznaju utjecaj znanosti, pa i kulture, na upravljanje svijetom – opet radi novca i njegove moći. Nije nužno biti paranoično opterećen, pa snivati teorije urote, da bi se uočavali barem obrisi. Danas je vrlo često i tzv. književna kritika, svjesno ili naručeno, epicentralna službenica tih podzemnih sila, ili makar stranački pristrana, zato se na takvu vrst »angažirane kritike« ne treba ni osvrutati a još manje oslanjati. Svaki slučajnik, da ne kažem što drugo, može se gomilom laži i izmišljotina nabacivati na čovjeka kojega nije dostojan – i nikom ništa! Kao što je lani, na primjer, u »Globusu« jedan Župan istresao laž do laži o pokojnome Vlatku Pavletiću, nepozvan, neizazvan, neobaviješten. To sam slučajno vidio, i pismom uredništvu pobio. Razumije se, taj informativni, istinoljubivi list i njegov neinformirani autor nisu se ispričali ili suprotstavili. Jer važno je izazvati smutnju, izliti kiblbu na časnog čovjeka, kao što običavaju činiti »Globus« i njegova medijska braća.

*Umreženost današnjih medija, npr. orkestrirani napad »Globusa«, »Jutarnjeg« i HTV-a na »Vijenac«?*

Žilavo vitalni recidivi mukotrпно i u krvi kroz junačka stoljeća stvaranog hrvatskog služničkog mentaliteta uvukli su se duboko u duše mnogih naših intelektualaca. I oni su sada samouvjereni uznositi globalisti, nadnacionalni,

internacionalni mundijalizatori, Europejci, ali ne baš od Urala do rta *Finisterre*, nego selektivno, po valutnim afinitetima, i tako oklopljeni staniolom samosvijesti, s kaci-gama od putra, krenuli su u osvajanje vrhunskih ustanova, pozicija, pa se, usput, tu i tamo zatrče i na (od njih već prije izranjavan) »Vijenac«, ili koji popljuvani hrvatski list, ili na Društvo književnika, ili na pojedince »ognjištare«, na bilo koju stidljivu i još čistu hrvatsku krpicu zemlje, tek toliko da bi i formalno zavladao teritorijem koji su već otprije označili upišavši ga svojim izlučevinama. Manijakalno jurišaju na sve što nije spremno zaboraviti svoje podrijetlo i dobre običaje, na svakog tko pokuša naći svoju riječ u zamjenu za njihove anglizme, ili se nije izmrijestio i iscrivio ispod jugooficirskog šinjela. Rekao bi, tobože naivno, moj prijatelj Joko: *A ma šta im je?* A, eto, ništa, malo žgaravice od djedovske posne pulente i malo smrada od bačenih opanaka, moj Joko. I možda ih nema koliko se čini, ali drže u ustima tuljce pojačala, nasilni su i bestidni, pa povlače sa sobom naivnjake, karijeriste i kojekakvu moralnu sitnež, koja misli da ih oni mogu učiniti intelektualnom i književnom elitom. Oni jednako dobro trče na kratke i duge staze. Križari bruse sjekire i već pale baklje.

*Nije li neobično da se nakon Domovinskog rata u hrvatskoj državi ponovno ljudi etiketiraju hrvatskim nacionalistima?*

Možda je neobično, ali nije čudno. Ti omraženi nacionalisti su i vodili Domovinski rat s tako fatalnim posljedicama kao što je rasap one savezne ili kavezne države blagostanja. Oni su krivi za sve zlo državne neovisnosti i slična zla s raznoraznim hrvatskim predznacima. Zadržati hrvatski nacionalisti su svi oni koji nisu potomci bivših komitetlija, zvjezdastih oficirčina, pritajenih sadista, komandanata logora, koljača – jamara i krvnika, naručenih ubojica, udbovaca, pa ako još k tome nisu ni strani stipendisti... što imamo razmišljati! Svi oni koji su se obradovali hrvatskom osamostaljenju i odbjegnuciu od njihovih crvenih djedovskih velikih svećenika, što su drugo nego usta-



še? Po njima su jedino ustaše bili Hrvati... Zar nas tako ne zovu i srpski radikali? Za njih ne postoji ova nacija, već samo antikomunistički izrodi na jednoj strani i orjunaške sluge na drugoj. Ono zlo koje je ljude žive i mrtve bacalo u jame 1945., to isto zlo zadesilo nas je 1991. Etiketiraju nas i opet oni isti polutani koji su i prije živjeli od etiketiranja, koji su i sami tetovirani univerzalnim etiketama više ih ne skrivajući u rukav. Njih ne ćete čuti da govore o stotinama tisuća ljudskih kostura, poljima smrti što su ih posijali njihovi internacionalisti uzduž i poprijeko ove prezrene zemlje, i one susjedne, i po cijelom pojasu oko globusa. Po tome su oni doista globalisti! Zapravo, i samo po tome. Drski apologeti takvog globalizma posvećenog nezaboravnom prošlošću. A glavna im je zasad briga i preokupacija, recimo, radikalna detuđmanizacija i slične kriptogramske floskule. Ustaše su i svi antifašisti koji misle da je komunizam isto što i najcrnji fašizam. Njih bi oni i opet nemilosrdno, u ime ideje... ali, glupo je i pitati: zašto su onda ubijali sve redom: domobrane, civile, starce, djecu – narod koji je narodni neprijatelj?! Što nisu selektivno... samo onu djecu sa sumnjivim pelenama, koja iskazuju sumnjive ustašoidne vonjeve i koja fašistoidno dreče, ili kojima je pradjed bio možda pravaš, domobran, ili sudionik zloglasnog križnog puta? Ma zaista je glupo i pitati!

*Konkretno ću spomenuti dvije sudbine hrvatskih intelektualaca i književnika: Grge Gamulina i Ranka Marinkovića.*

Nisu jedini. Gamulin je čamio u jasenovačkom logoru, a kao pisac doživotno u anonimnosti agitpropovske pustinja. Ranka su razvlačili od El Shatta do Bandićeve skupštine i još ga ismijavali. Ujević i drugi doživjeli su zabrane objavljivanja, Šegedin je za svoje najbolje tekstove doživio socijalističkorealističku anatemu i šikanacije... a mnogi drugi prošli su kazamate, logore smrti, bojkote, kible, batine, razorene obitelji... Oni koji danas nostalgično zazivaju aveti prošlosti činili bi opet isto, ali čine slično, organiziraju se u podrivanju, prešućivanju, klevetanju, izlijevanju

kibli, obezvrjeđivanju Domovinskog rata, osvajanju i degradaciji glavnih kulturnih ustanova, i tako unedogled. To ne čine nikakvi nacionalisti, nego internacionalisti prerušeni u globaliste, lažne liberale, antiognjištare, pacifiste, humaniste, fanatici borbe protiv govora mržnje... Promijenili su samo taktiku.

*Što je s Krležom, koliko je on bio pisac, a koliko ideolog, i što je prevagnulo?*

Ma, to je u vašoj nadležnosti. Ja sam nešto rekao u *Protimbama*.

*Danas odnos politike i književnosti?*

Vidjeti *Protimbe*.

*Koliko otkrivanje masovnih pokolja u Sloveniji, pa i u samom centru Zagreba, može pomoći u raskrinkavanju komunizma kao teške civilizacijske i povijesne pogreške na ovim prostorima?*

Pogrješke?! Rekao bih: kataklizme! Ali – jedva malo može pomoći. Vidite da one koji su »griješili« jako smeta što mi tu spominjemo neke kosture! Usred Zagreba na Savskoj cesti građani znaju i upozoravaju na zajedničku grobnicu, a je li itko od vlasti reagirao? Nije ni lopata zabijena. Pitajte o tome pojedine naše saborske zastupnike. Pitajte državnog tužitelja od kojeg ne čujemo čak ni tužbalice. Pitajte razne fumiće, niniće... sve te miće pravednike, što drže svoje civilne i dimne fumarole, fumikate, fumature i fumate od službenih parastosa nad ustaškim zločdelima, a ne mogu izgovoriti ni *pokoj vječni* nad stotinama tisuća jednako tako nedužnih žrtava komunizma. Oni hodočaste na Goli otok da bi komemorirali svoje žrtve kao da su zločin učinili marsovci, a ne da bi osudili zločinca. U Jasenovcu obrnuto. Na kosturnice ne odlaze. Jer tamo nema ni žrtava ni zločina. Komunizam se, moj prijatelju dobro drži! I drugdje. Ne samo tamo gdje je dugo trajala indoktrinacija, nego i tamo gdje je nije ni bilo, a sve zato što

se ni jedna ideologija kao njihova nije zaklanjala za najveće ljudske svetinje i ciljeve, za tisućljetne snove o slobodi i jednakosti. I time je učinjen upravo najveći zločin u povijesti, zločin obmane i prijevare, mimikrije i laži pred samim vratima pakla. Zločin uvlačenja neporočnih ljudi u odgovornost za zločinstva, jer su prevarili premnogo čestitih, dobronamjernih i miroljubivih, koji se nikada ne bi priklo-nili njihovu zločinačku svjetonazoru, da su ga mogli prepoznati. Nedavno sam u vašem riječkom književnom časopisu (»Književna Rijeka«, D. V.) rekao, pa ću i ponoviti: *fašizam i nacizam nastupao je otvoreno, s nožem u zubima*, bez klaunovske nasmijane maske, s prijetnjama, proklamiranim nasiljem i rafalima, kao podivljali drumski razbojnik. A komunizam – s kićenim i lepršavim svilenim transparentima o bratstvu svih ljudi, o ljubavi za potlačene, o sreći u radu, o trajnome miru i blagostanju za sve; s infantilnom *Vasilisom prekrasnom*, s *pastir Kostjom*, s idiličnim *Vihadila na breg Katjuša...* s najvećom tekovinom bratstvom i jedinstvom. I usput, kao usput – uništio je više života, sudbina i obitelji nego sve inkvizicijske lomače u povijesti, i svi prononsirani fašizmi do danas. A tek milijunske žrtve azijskog marksizma? A da je bilo još što-god salate, požderao bi i preostale Hrvate. Pa ipak, uz čopor zločinaca, Tito je još i sad mnogima »ljubičica bijela« ili barem »nije zločinac«, kako uči svoje glasače njihov davno isluženi predsjednik, iako je od Titovih u nebo vapijućih zločina prosuzila dojedna hrvatska obitelj i zakrvavljen svaki pedalj ove zemlje, koju je Titov humanizam pretvorio u grobište i prostore neugasive mržnje. O tome su nedavno jasno i časno napokon ipak progovorila gospoda Ivo Banac i Ivan Zvonimir Čičak. Ali što vrijedi, kad tih zločina možda baš slučajno i nije bilo na samom Kazališnom trgu, pa mu zahvalni grad Zagreb, usprkos Bancu, Čičku i tisućama ogorčenih, s reveransom pripoznaje i na čast prinosi najljepši gradski trg. Da nas podsjeća na maršala... Neka, neka našega maršala, zaslužio je on i gnusnije sljedbenike!

*Je li ulazak u NATO definitivan prekid Hrvatske sa svakim oblikom jugoslavenstva?*

Taj prekid bi prije trebale obaviti velike svjetske organizacije, pa bi onda naše članstvo imalo smisla i bilo obilježeno dostojanstvom.

*Nemoguće je sagledati istinu bez uzroka i posljedica; postoji li u Hrvatskoj književna ljevica i desnica? Što je danas ustašoidno, a što partizanoidno?*

Desnica i ljevica navukle su krznenu rukavicu, ali ostao je duhovni raskol i moralna atrofija, koji su podijelili dojučerašnje kolege, prijatelje i rodbinu. I još gore – rascijepili ljude iznutra, u njima samima. A kad se spominje desnica, smiješno je reći, ali sjetim se odmah jednog beskičmenjaka ni crvenog ni crnog koji je dugo ovdje podrigivao nad obilatim jaslama, a onda naglo otperjao u anonimnost srbijanske provincije. Jednom je neku tadašnju efemernu pojavu u kulturi pokušao s divljenjem i usklikno oglasiti društvancu kao fantastičnu, genijalnu, neponovljivu, pa je uzdignutom desnicom euforično klicao: *ma to je, ljudi moji, ma to je... braćo draga!!! Ma to vam je* – ali se u tom času našao neki šeret i samo ubacio: *pizdarija!* Onome je šaka pala, udarila po stolu i samo je procijedio: *pa da! Točno!* To vam je naša desnica i ljevica. Ovisi je li šaka nad glavom, ili na šanku, radi li se o lijevoj ili desnoj ruci. To vam je ustašoidno i partizanoidno.

*Prikriva li tzv. ljevičarska književnost nešto vrijedno što bi tek imalo isplivati? Književnost FAK-a i takav način pisanja?*

Sve, pa i ono »nešto vrijedno« već je davno isplivalo i sada već hvata dah. Nauživat ćemo se toga, neizbježno.

*Je li hrvatska književna produkcija dobro zastupljena u Leipzigu i Frankfurtu?*

Ne znam, ali sumnjam. Možda su izložena djela zavrijedila, ali gotovo sam siguran da nisu prikazana sva ko-

ja su zaslužila biti tamo. Slučajno znam po koji naslov koji se morao tamo naći, ali očito, autor nije dovoljno internacionalan i nije bio na stipendijama ili za Sorosovom zdjelom, a nema ni onih poželjnih kvalifikacija, kao što je pornografsko prostačenje, psovanje i zazivanje sablasti.

*HAZU, Leksikografski zavod, Filozofski fakultet, koja je doista njihova svrha u hrvatskoj kulturi i koliko te ugledne institucije uvažavaju činjenicu da je hrvatski narod velikim žrtvama stekao svoju punu državnost?*

Nemam pravi uvid i ne znam mnogo ni o kadrovskim... namještajkama, njihovoj svrhi, ali znam da je malo kome u nas stalo do činjenica. Samo vidim kakav kadar izlazi iz visokih škola: te polupismen, te često upljuvan švarovim muhoserinama još i dandanas. Enciklopedijska izdanja često su neupotrebljiva, jer su nepouzdana, što i nije toliko čudno otkako se njihov osnivač i direktivaš-nalogodavac predstavio kao neprikosnoveni jezični i idejni arbitar u svojim nedavno objavljenim *Marginalijama uz Enciklopediju Jugoslavije*. Na njegove dobro uhljebljene epigončice ne bih trošio riječi. Ni s HAZU odavno nisam zadovoljan, pogotovu s njenim djelovanjem naspram javnosti. Mogao bih se gotovo potužiti kao onaj naš azilant i mundijalizator s loknicom: ne sviđa mi se ova klima, pa eto ti! Ali imam, srećom, još staru vjetrovku, nešto pričuvne tople odjeće, držim se svoga gnijezda, njegujem svoju staračku opuštenost i selektivno pamćenje koje mi sada funkcionira kao programirani filter, pa ne ću morati zbog kulturocida emigrirati sve dok mi ne kućne...

*Kako sačuvati hrvatski kulturni identitet, jezik i tradiciju, u okruženju snažnog ali pomalo dekadentnog Zapada i fertilnog Istoka; pod navalom globalizacije i svih drugih čudovišta kojima ne znamo ni uzroka ni posljedice?*

Ako i medije svrstavate u hrvatski kulturni identitet, a trebalo bi, onda je taj dio identiteta rasprodan – inkasiran, i proćerdan – pa ga pridjevak *hrvatski* samo unaza-

đuje i opterećuje. Ako mozgove mnogih naših obrazovanih građana svrstavate u kulturni identitet, a trebalo bi; ako savjest nekih sabornika i odgovornih političara..., a trebalo bi, ...ako Leksikografski, ako..., a trebalo bi..., da; ako moral..., a trebalo bi... Bi, trebalo bi! Naša je nacionalna svijest u dekadansi, isforsiranoj, isprovociranoj, programiranoj... Oni koji se ponose svojom zemljom i narodom kojim pripadaju, koji se diče svojim podrijetlom, predcima, zavičajem, prošlošću, kulturnom tradicijom... oni su doista, prosim, passé, ma oni su vam više-manje nekakvi rezidualni ustašići, ognjištari, konzervativni primitivusi, pa zna se. Naša općenarodno općepriznata i općepopularna planinkinja Vila s planine Pantovčaka dalekovidno kliče: *Okrenimo se budućnosti!* I pravo ima ovaj put! Budućnost s njima nam je, čini se – za leđima. Ako ih ne želimo, nemojmo se ni okretati! Ali ne odazivamo se milozvučnom pjevnom pozivu tek sada, znamo to i sami otprije. Klicale su nam to davne, dobre vile s mnogo viših narodnih planina. No nisu nam govorile da je naša budućnost pod kopitima kaubojskih mustanga, nego samo: pogledajte malo, djeco, i preko svoga ramena, jer će vam se inače od globalizacije i globalne rotacije i od europeizacije zavrtjeti u glavi, kao onom jopcu što je tresnuo sa trapeza, pa ćete se poslije na nebu žaliti podrugljivim anđelima da vam je trapezna prečka bila samo sjajno lakirana, ali od sasvim bišave građe.

*Novoizabrani hrvatski predsjednik položio je zakletvu stavljanjem ruke na Ustav, a bila je najavljena Biblija... ima li razlike?*

I vi i ja znamo, kao i najnaivniji Hrvati, da je priča s Biblijom potaknuta demagoškim motivima kojima utilitarizam znači osnovu morala, i da nije ni u kakvom odnosu s opredjeljenjima i uvjerenjima. U konkretnom slučaju to je nedužna, gotovo rutinska zloporaba, i mislim da nema razloga uzbuni. To svakako jest farizejski čin u pojedinačnom slučaju, ali je donekle posvećen povijesnim i kulturnim ritualima i ozakonjen običajnim protokolima.

Jer isto tako znamo da je Biblija kulturna knjiga zapadne civilizacije, i da simbolični kult toga djela ne mora imati biljeg vjerskog čina. Može se vjerovati u moralne zasluge nekih biblijskih legenda, a da se ne vjeruje u poruku, namjenu i deklarirane ciljeve, kao što se mogu poštovati i dobri zakoni, a da se ne prihvaća državno uređenje, njegov zakonodavac i režim. Biti grješan, ne znači biti odgovoran bilo kojem bogu, nego ljudskoj zajednici. Zaklinjati se na etičke zasluge na kojima počiva naša civilizacija, ne znači obvezivati se imaginarnom i samoproglášenom zakonodavcu, koji je formulirao tisućljetna iskustva, nego to znači zaklinjati se i obvezivati tradicionalnim vrijednostima i iskustvenim načelima. Konačno, i ustav je samo derivat opće usvojenih normi i načela zapisanih u ljudskoj povijesti, pa tako selektivno i u Bibliji, Talmudu, Kur'anu... Kada se izluče religijske naplavine – koje su i same neka vrst utilitarne zloporabe – svete su knjige tek duhovni bon-ton, pa je i ustav nešto slično tome. Samo što je u ustavu Bog skriven i opravdano prešućen. U Bibliji su tek obavljene predradnje za dobar ustav, a Bog je zadržan u pričuvu kao alibi. I konačno, sve se svodi isključivo na to smatramo li Bibliju svetom knjigom i Božjom objavom, što je nesumnjivo mistifikacija, ili jedino prekrasnom zbirkom predaje, legendi, poezije... Zato mislim da bi načelna uskrata bezvjeru prava na Bibliju – ako se ne radi o spektakularnoj zloporabi i blasfemiji – bila nalik na Mesićevo herostratsko istjerivanje križa iz javnih ustanova, što smo već zamjerali, pa ne bismo trebali slijediti lakrdijaške ekshibicije. Ako pak Bibliju zamijenimo Ustavom, nismo učinili ništa bitno novo; izlučili smo samo njenu svjetovnu kvintesenciju. Najmanje je iz Biblije u Ustav preuzeto moralnih zasluga, a najviše »cestoredarstvenih« propisa, katkada biblijski zastarjelih. Zakleo se na jedno ili na drugo, bilo bi poželjno samo da svaki novi predsjednik bude malo časniji čovjek od svoga prethodnika. Katkada to nije mnogo, ni teško, pa ni danas, ali uvijek je upitno dok se samo recitira zakletva.

*Gdje su jučer na inauguraciji bili čelnici najviših kulturnih ustanova: HAZU, Matice hrvatske, Sveučilišta, Crkve, gdje predsjednici umjetničkih udruga...?*

Uzeli ste mi iz usta pitanje: tko su bili uzvanici? Mislio sam da mnogih važnih nije ni bilo. Jer kaže se: *što nije bilo na televiziji – nije se ni dogodilo*. Danas znam da je Predsjednik Akademije uredno pozvan i bio nazočan. Ali nevidljiv. Znam da je bio i predsjednik biskupske konferencije. Ali isto tako znam da uopće nije ni pozvan predsjednik najstarije hrvatske kulturne ustanove, Matice hrvatske, starije i od Akademije i od Strossmayerova sveučilišta. A to ne može biti propust, ne može biti ignorancija, ni površnost, ni nebriga, nego je to jednostavno kulturna diverzija i smišljeni protuhrvatski čin. Ne znam za druge. Na televiziji nitko od spomenutih, a ni rektor, ni predstavnici udruga, nisu bili prikazani niti slučajnim švenkom. Kardinal Bozanić bio je, navodno spriječen službenim putom. Zanimljivo. Ali ne ulazim u tzv. dugoročna planiranja, prioritete i protokol, samo konstatiram da način kako je HTV odradila svoj posao naliči više na bojkot, ili na pokušaj da se sugerira dojam o kulturnom komplotu, nego na nepristrano informiranje. Ma, predstava mi je, istini za volju, bila podnevna razbibriga – vidio sam takvih zvonjava, i topova, amarilisa, fanfara i fanfaronada u svim zamislivim varijantama i bojama, i više je sve to zanimalo, s oprostjenjem, susjedovu mačku, ali ono što bi mlađe od mene moglo još zanimati, jest ipak pitanje: Znači li ta kulturno insuficijentna parada, da se obnavljaju i nastavljaju tvrdokorni recidivi *proletkulta*? I znači li činjenica što Predsjednik u svome nastupnom govoru uz antifašizam nije ni jednom riječi, pa ni aluzijom, apostrofirao i antikomunizam – znači li, dakle, da se nije rastao sa svojom partijom ni u primisli. Znam, znam da se previše miješam, zar ne? Ali previše ima i onih koji vape iz anonimnih grobova, previše ima obitelji koje još oplakuju razasute kosti svojih najdražih, i zaslužili su barem konvencionalnu riječ, kad smo već proklamirali famozno NAČELO PRAVEDNOSTI. I čini



mi se, na kraju, da je HTV posvetila veću pozornost bjelini cvijeća na prosceniju, crnini i kroju toaleta i smiješnom tobožnjem ukupnom trošku cijele te parade (premda i djeca znaju koliko stoji samo let helikoptera, i premda se, uostalom, u svečanim zgodama i ne govori o utrošenom novcu), negoli imenima uzvanika, nazivima i autorima kompozicija što ih izvodi pjevački zbor, imenu dirigenta... ukratko ponudila je pacerski, šlampavo, amerikaniziranje, oponašanje, izvrgavanje, zapravo, ruglu skromnih i decentnih predsjedničkih gospođa pretencioznim tituliranjem sa *prva dama*. Ma čega se mi tu igramo?! Za dostojanstvo bi se trebalo boriti u Haagu i Bruxellesu, a prije svega kod kuće! Neukusom, grandomanijom i podilaženjem malograđanskom neukusu i mentalitetu ne ćemo otplatiti dugove, niti nahraniti gladne, a ni priključiti se Europi kojoj smo davno pripadali, ali, koja nas jedva više i prepoznaje, iako se naveliko trudimo da se *okrenemo* budućnosti na krivu stranu – oponašajući arivizam bogatih skorojevića.

A da kažem i to: Raspon hrvatskoga narodnog, ili glasačkog ukusa zaprepašujuće je širok, nedosljedan, neosnovan i neselektivan. Sirovo populističko samoisticanje i prezir prema intelektualnom, lažljivost, dernečko vicmaherstvo, banalna demagogija – uživa u nas podjednaku popularnost, da ne kažem obljubljenost, kao i sve što je suprotno: ugladenost, suzdržanost, misaona jasnoća, skromnost, sve do osobnog izgleda i fizionomije. Ma koliko to bilo zagonetno, može značiti samo jedno: na djelu je izideologiziranost floskulama zamaskirane ljevice, pa maska može biti pokladna ili korizmena, svejedno, glavno je da skriva ljudsko lice. Igre se, dakle, mogu nastaviti! Stav'te pamet na komediju! Poručuje dum Marin. Ma za tizijem smijehom još te ću vidjet plakat.

(2010)